

Магистр пед.наук Бисембаева Ж.К.

Костанайский региональный университет им.А.Байтурсынова,

Казахстан

**Сюжеттік сурет мектеп жасына дейінгі балалардың
байланыстырып сөйлеуін дамыту құралы**

Сурет бойынша әңгімелеу -бұл мектеп жасына дейінгі балаларда байланыстырып сөйлеуді дамытудың ең тиімді әдісі. Сурет бойынша әңгімелеу қоршаған өмірді жанама қабылдауға негізделген. Сурет балалардың әлеуметтік және табиғи құбылыстар туралы түсініктерін кеңейтіп, тереңдетіп қана қоймайды, сонымен қатар балалардың эмоцияларына әсер етеді, әңгімеге қызығушылық тудырады, тіпті үнсіз және ұялшақ балаларды сөйлеуге итермелейді [1].

Сөйлеуді дамыту әдістемесінде сурет бойынша балалардың әңгімелерінің *бірнеше түрі* ерекшеленеді. *Тақырыптық суреттерді сипаттау* -суретте бейнеленген заттардың немесе жануарлардың, олардың қасиеттерінің, іс-әрекеттерінің, өмір салтының дәйекті сипаттамасы. *Сюжеттік суретті сипаттау*-суретте бейнеленген, суреттің мазмұнынан тыс болмайтын жағдайды сипаттау. Көбінесе бұл контаминация түрінің мәлімдемесі (сипаттама да, сюжет те беріледі). [2]

Балаларды сурет бойынша әңгімелеуге үйретуде *бірнеше кезеңдер* бар. Мектепке дейінгі *кіші* жастағы *дайындық кезеңі* жүзеге асырылады, ол сөздікті байытуды, балалардың сөйлеуін белсендіруді, суреттерді қарастыруды және олардың мазмұны бойынша сұрақтарға жауап беруді мақсат етеді.

Мектеп жасына дейінгі *орта* жастағы балаларға алдымен тәрбиешінің сұрақтары бойынша, содан кейін оның үлгісі бойынша тақырыптық және сюжеттік суреттерді қарастыруға және сипаттауға үйретіледі.

Мектепке дейінгі *ересек* жастағы балалардың ақыл-ой және сөйлеу белсенділігі артады. Балалар өздігінен немесе тәрбиешінің кішкене көмегімен

тақырыптық және сюжеттік суреттерді сипаттайды, бірқатар картиналар бойынша сюжеттік әңгімелер жасайды, суреттің сюжеті басталуы мен аяқталуын ойлап табады [3].

Кіші топтағы сабақтың суретпен негізгі түрі-*әңгіме*. Суреттерді көрсетер алдында балалардың тәжірибесін анықтап, оған қызығушылық тудырады. Әңгімеде келесі бөліктерді бөліп көрсетуге болады: суретті қарау және тәрбиешінің сурет туралы әңгімесі. Балаларда біртіндеп тәрбиешінің сұрақтарын, оның толықтыруларын қолдана отырып, логикалық схемаға сәйкес суреттің мазмұны туралы дәйекті, байланысты түрде айту қабілеті қалыптасады. Мұндай әңгіме барысында балалардың сөздігі белсендіріледі. Сабақ балалардың мәлімдемелерін біріктіретін тәрбиешінің шағын жалпылама әңгімесімен аяқталады. Кез-келген автордың әңгімесін оқи аламыз. Бос уақытында суретті қарастырып, балаға ол туралы айтуды ұсынуымыз керек. Өмірдің төртінші жылының соңында балалардың тәуелсіз мәлімдемелеріне көшуге болады. Әдетте, олар тәрбиешінің әңгімесінің үлгісін кішкене шегіністермен толығымен қайталайды [4].

Орта мектепке дейінгі жас монологтық сөйлеудің қалыптасуымен сипатталады. Бұл кезеңде тақырыптық және сюжеттік суреттерді сипаттауға үйрету жалғасуда. Оқу процесі осы жерде де жүйелі жүріп жатыр. Тақырыптық суреттер қарастырылады және сипатталады, салыстырылады. Әңгімелер сюжеттік суреттер бойынша жүргізіледі, олар тәрбиеші немесе балалар жасаған жалпыламамен аяқталады. Бірте-бірте балалар бастапқыда сөйлеу үлгісіне еліктеуге негізделген сюжеттік суреттің дәйекті байланыстырып сипаттауына көшеді. Әңгіме үшін кіші топта қарастырылған суреттер және мазмұны жағынан жаңа, күрделі суреттер беріледі. Сабақтың құрылымы қарапайым. Алдымен балалар суретті үнсіз қарайды, содан кейін әңгіме негізгі мазмұн мен бөлшектерді нақтылайды. Әрі қарай, үлгі беріліп, суреттің мазмұны туралы айту ұсынылады. Үлгі оқиғалардың дәйектілігін, сөйлемдердің дұрыс құрылуын және оларды бір-бірімен байланыстыруды, қажетті лексиканы таңдауды үйретеді. Үлгі жеткілікті қысқа болуы керек, жанды, эмоционалды

түрде ұсынылуы керек. Алдымен балалар үлгіні қайталайды, содан кейін өз жұмыстарын әңгімеге енгізе отырып, өз бетінше айтады.

Жұмыстың *келесі кезеңі*-сюжеттік суреттер сериясына сәйкес әңгімелеу (үштен аспайды) – егер балаларда суреттерді сипаттау мүмкіндігі болса. Сериядағы әр сурет қарастырылады және сипатталады, содан кейін балалардың мәлімдемелерін мұғалім немесе балалар бір сюжетке біріктіреді. Сонымен қатар, қазірдің өзінде суретті қарау барысында уақыт өте келе дамып келе жатқан сюжеттің басы, ортасы, соңы ерекшеленеді [5].

Ересек мектепке дейінгі жаста суреттермен сабақтарда монологтық сөйлеуді оқыту міндеттері күрделене түседі. Балалар суреттің мазмұнын түсініп қана қоймай, сонымен бірге барлық кейіпкерлерді, олардың қарым-қатынасын, жағдайын әр түрлі тілдік құралдарды, күрделі грамматикалық құрылымдарды қолдана отырып дәйекті байланысты түрде сипаттауы керек. Негізгі талап – сурет бойынша әңгімелеудегі үлкен тәуелсіздік [5].

Осылайша, біз мектепке дейінгі жастағы баланың байланыстырып сөйлеуді қалыптастыру үшін қолайлы екенін білдік. Ол үшін көптеген әдістемелік тәсілдер әдістемелік түрде жасалған. Тиімді тәсілдердің бірі-сурет бойынша әңгіме.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Алексеева М.М., Яшина В. И. МЖД баланың тілін дамыту және ана тілін оқыту әдістемесі: оқу құралы - М.: Академия, 2006. -400 б.
2. Крупская Н. К. Мектепке дейінгі тәрбие туралы- М.: Ағарту, 1973.
3. Леонтьев А. А. Тіл, сөйлеу, сөйлеу әрекеті-М., 2004.
4. Бородич А.М. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамыту әдістемесі. - М.: Білім, 2004. - 255 б.
5. Ушакова О. С. Байланысты сөйлеуді дамыту бойынша жұмыс (кіші және орта топ) //Мектепке дейінгі тәрбие, 2004. - № 10. -б.9-14